

УДК 94(477+437)"1918/1939"+376:378
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2024.158.3>

Ірина ГУМЕННА, здобувач, ст. викл.
ORCID ID: 0000-0001-5441-0249
e-mail: gumenna19@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна,
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна

АНАЛІЗ УКРАЇНОЗНАВЧИХ, ПРАВОВИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТОЛОГІЧНИХ КУРСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПОДЕБРАДАХ, ЯКІ ВИВЧАЛИ УЧАСНИКИ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1918–1939 роки) В ЕМІГРАЦІЇ

Вступ. Учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) відігравали непересічну роль у державотворчих та культурницьких процесах на західноукраїнських землях. Однак через політичні, соціально-економічні причини та обмеження можливостей здобувати освіту рідною мовою низка студентів була змушена емігрувати. Перебуваючи за кордоном, студентство часто намагалось продовжити здобувати освіту, одним із таких навчальних закладів, де навчалися студенти-емігранти із Східної Галичини була Українська господарська академія в Подєбрадах.

Методи. Аналізуючи комплекси українознавчих, правових, економічних та політологічних дисциплін, взято до уваги не лише освітні завдання та характеристики курсів, а й виклики окресленого періоду, дотримано принципу об'єктивності, історизму та соціального підходу. Також було застосовано низку методів, зокрема загальнонаукових (аналізу, класифікації), міждисциплінарних та власне історичних (порівняльно-історичний).

Результати. Проаналізовано українознавчі, економічні, правові та політологічні дисципліни, які вивчали учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) в еміграції, зокрема в Українській господарській академії в Подєбрадах. Власне, досліджено кількісний склад студентів із Східної Галичини, які завершили навчання в Академії, особливості викладацького штату зазначених курсів. Виокремлено мету опанування аналізованих напрямків навчальних дисциплін, а також їх вплив на формування майбутньої української інтелігенції. Виділено семінари, які доповнювали навчальні курси, а також висвітлено видавничу діяльність Академії для забезпечення успішного вивчення окреслених курсів навчальних дисциплін навчально-підручничовою літературою.

Висновки. В результаті узагальненого аналізу українознавчого, економічного, правового та політологічного курсів Української господарської академії відзначено їх спрямованість на підготовку висококваліфікованих працівників, а також гідних продовжувачів справи тогочасної української інтелігенції та будівничих власної держави, висвітлено бажання українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) брати активну участь у національно-культурному житті українського народу, навіть в еміграції.

Ключові слова: українські студентські товариства, Східна Галичина, Українська господарська академія, Подєбради, українознавчі курси, правові дисципліни, економічні курси, політологічні студії, еміграція.

Вступ

Учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) активно проявлялися не лише через державотворчу діяльність, а і в освітньо-науковій та соціально-економічній сферах. Проте, з огляду на низку причин, зокрема процеси пацифікації, економічну нестабільність, а також через обмеження можливостей навчатись рідною мовою, мати власний Університет, окремі учасники українських студентських товариств були змушені покинути не лише Східну Галичину, а й територію Другої Речі Посполитої. Однією із держав, куди емігрували українські студенти, була Чехословаччина, яка, завдяки лояльній політиці щодо української еміграції, стала країною-прихистком не одній сотні українців.

У Чехословаччині студенти з українських земель розпочали гуртуватись навколо створених на її території товариств, наприклад, "Української академічної громади", "Гуртка українських студентів-пасічників у Празі", "Громади", "Союзу відродження українського студентства". Однак більшість студентів все ж хотіла завершити навчання або вступити на омріяний фах чи долучитись до розвитку української науки. Серед українських освітніх закладів, які утворилися та діяли в Чехословаччині досліджуваного періоду, можемо виокремити Український вільний університет, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Українську академію пластичного мистецтва та Українську господарську академію.

Навчання обраному фаху, у таких закладах, здійснювалось через опанування профільних курсів, однак, окрім них була низка загальнообов'язкових або таких, які розглядались як необхідні для всебічного становлення особистості, дисциплін. Серед згаданих вище навчальних предметів ми виокремлюємо українознавчі, економічні, правові та політологічні курси для аналізу яких, насамперед, необхідна робота із навчальними планами, робочими програмами та матеріалами дотичного характеру. Власне, у рамках дослідження проаналізовано окремі номери періодичного видання "Український студент" (Український студент, 1920) та "Студентський вісник" (Студентський вісник, 1925), журнал "Табір" (Табір, 1934; 1937–1938), а також, безпосередньо, видання Української господарської академії та закладу, який продовжив її традиції – Українського техніко-господарського інституту (Управа Українського громадського комітету, 1923; Записки Української господарської академії, 1924; Українська господарська академія в ЧСР, 1928; Курси українознавства, 1933–1934; Українська висока політехнічна школа, 1959). Детальне вивчення тематичних першоджерел дало змогу виокремити навчальні дисципліни досліджуваних курсів, простежити за їх впливом на українських студентів, які навчалися в еміграції, зокрема в Чехословаччині. Адже дані курси викладалися не лише з метою формування загальнолюдських цінностей чи певних компетентностей, а і мали дати знання про особливості європейського державотворення та характерні риси права й економічного життя як українських земель, так і інших європейських

країн, а також підготувати новий пласт української інтелігенції для побудови власної держави.

Стосовно досліджень про діяльність Української господарської академії в Подєбрадах можемо виокремити напрацювання О. Песчаного (Песчаній, 2008), який вивчав історію створення інституції, її місце серед вищих навчальних закладів, заснованих представниками української еміграції. На основі архівних матеріалів проаналізував діяльність Української господарської академії в Подєбрадах від витоків до процесів реорганізації О. Уткін (Уткін, 2015). Вчений висвітлює структуру Академії, особливості навчального процесу та внесок навчального закладу у становлення української Вищої політехнічної школи. Однак навчальні цикли не технічних дисциплін, а, зокрема, українознавчих, економічних, правових та політологічних, які вивчали студентів-вихідці із Східної Галичини, потребують більш детального аналізу та дослідження.

Мета та завдання дослідження. Виходячи з актуальності окресленої теми, метою дослідження є аналіз українознавчих, правових, економічних та політологічних курсів Української господарської академії в Подєбрадах, які вивчали учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) перебуваючи в еміграції.

Об'єктом дослідження постають національно-культурні процеси на території Східної Галичини та тенденції історичного розвитку міжвоєнної Європи (1918–1939 рр.), зокрема Чехословаччини, а також національна та культурно-освітня діяльність українських студентських товариств в еміграції.

Предметом вивчення є аналіз навчальних курсів українознавчих, економічних, правових, політологічних дисциплін Української господарської академії в Подєбрадах, які опановували учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) під час свого навчання в еміграції, а також вплив досліджуваних дисциплін на становлення українських студентів як представників майбутньої інтелігенції та компетентних працівників.

З'ясування мети, об'єкта та предмета дослідження ставить перед нами такі завдання: проаналізувати джерельну базу, яка дасть змогу оцінити чисельний склад студентів Української господарської академії, які емігрували із Східної Галичини; виокремити місце українознавчих, економічних, правових та політологічних дисциплін у системі навчальних курсів, які вивчали українські студенти-емігранти із Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) в Українській господарській академії в Подєбрадах та їх вплив на становлення українського студентства.

Методи

Основоположними принципами наукового дослідження є: об'єктивний аналіз подій і фактів, незалежно від поглядів на політичний розвиток українських земель зазначеного періоду чи ідеологічних нахилів; історизм, за допомогою якого було здійснено аналіз окресленої предметної області вивчення відповідно до конкретно-історичних обставин; принцип соціального підходу, який було реалізовано через розгляд навчальних курсів, згідно із метою дослідження, в контексті врахування соціальних інтересів українського студентства в еміграції та, власне, населення Східної Галичини й українських земель загалом. Теоретичною основою емпіричного аналізу предметної області є теорія наукового пізнання світу, а базовими основами дослідження стало застосування загальнонаукових методів: аналізу, історичного, класифікації; вла-

сне історичних: проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного; міждисциплінарних: статистичного, системно-структурного. Власне, комплексне та послідовне використання зазначених принципів, методів та теоретичних основ сприяло всебічному вивченню зазначеної проблеми історичного дослідження.

Результати

Першочергове завдання студентів полягає в необхідності впровадження навчання опанувати цілу низку навчальних дисциплін, завдяки яким здобувачі отримують не лише комплекс необхідних для майбутньої професійної діяльності теоретичних знань, а також розвинути практичні навички та вміння. Неодмінно, що через студіювання навчальних дисциплін студентство, як тепер, так і в досліджуваній період, потрапляло під виховний вплив, а також часто відвідувало або створювало гуртки, семінари, товариства для поглибленого вивчення окремих навчальних курсів. Українські студенти, які навчалися на території Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.), також об'єднувалися в товариства, часто саме на основі вподобань, навколо досліджень навчального, а згодом і наукового характеру чи тематичних напрямів, наприклад "Медична громада", "Кружок правників", "Філософська громада". Більшість таких українських студентських товариств Східної Галичини здійснювали, окрім окресленої тематики роботи об'єднання, також і активну освітньо-культурну, політичну, допомогову діяльність, чим робили непересічний внесок у розвиток означених вище територій.

Однак у 20-30-х рр. ХХ ст. частка студентів-учасників українських студентських товариств, які змушені були емігрувати із Східної Галичини, почала зростати. Причини еміграції студентства та представників східногалицької інтелігенції були доволі різноманітні, зокрема: політичний тиск, наприклад, політика "пацифікації", економічні негаразди, запрошення на обіймання наукових посад у закордонні установи, обмеження у можливості здобувати освіту рідною мовою... "Неможливість студіювання в старім краю із-за руїни і закриття по військовим обставинам високих шкіл на Україні вигнало і жене українську молодь за кордон", – саме так описував редактор періодичного видання українського студентства в еміграції "Український студент" окремі із причин вимушеного переїзду за кордон як тодішнього студентства, так і тих, хто лише хотів поповнити його лави (Український студент, 1920, вип. 1, с. 2).

Зрозуміло, що, опинившись за межами Східної Галичини, українське студентство мало на меті не лише продовжити студіювати навчальні дисципліни, які були необхідні для здобуття обраного фаху, але й мали потребу додати в навчальний план курси, які б допомагали тримати зв'язок з історією, культурою, звичаями свого народу та територіями, з яких була здійснена вимушена еміграція. Тому інтелігенція, студенти, у тому числі вихідці із студентських товариств Східної Галичини, долучалися до створення університетів, курсів, шкіл, семінарів, лекторіїв та інших центрів об'єднання української молоді в еміграції для продовження своєї національно-культурної діяльності та взаємопідтримки. Одним із таких центрів стала утворена емігрантами Українська господарська академія у м. Подєбради – одна з освітньо-наукових установ, куди цілеспрямовано їхали українські абітурієнти з Галичини, Буковини та Закарпаття для вступу на навчання.

Статистичні дані про кількісний склад студентства в Академії, наприклад за 1923 р., свідчать, що для зачислення у ряди майбутніх студентів 21 особа прибула з

Галичини, Волині та Холмщини, а вивчаючи загальний список студентів, які опанували навчальні дисципліни за обраним фахом в Українській господарській академії в Подєбрадах, можемо дізнатись, що із 21 особи саме 16 студентів були вихідцями зі Східної Галичини, більшість з яких вже навчалась в університетах чи гімназіях та входили до молодіжних чи студентських товариств. Аналізуючи дані, для зразка, 1924 р., отримуємо свідчення, що прибули на навчання в Академію з Другої Речі Посполитої становили 74,9 % від всіх, з них 37 % припало на вихідців зі Східної Галичини. А згідно із Списком абсолювентів, що впродовж існування Української господарської академії (1922–1935 рр.) завершили повний курс навчання та отримали диплом, то вихідців зі Східної Галичини нараховуємо 48 осіб (Управа Українського громадського комітету, 1923, с. 50–61; Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 90–102).

У 1 статті Статуту Академії наголошувалося на меті діяльності досліджуваного закладу: "Українська господарська академія в Чехословаччині є приватна Висока школа, яка має своїм завданням підготовляти своїх слухачів (студентів) до самостійної господарської та технічної праці, дослідної, творчої, проектно-організаційної, виконавчої та адміністративної у всіх галузях агрономії, лісівництва, технології, межевої справи, гідротехніки, економіки, статистики та кооперації. Академія має підпирати науковими дослідженнями та мистецькою працею розвиток науки та умінь і дбати про технічний, сільськогосподарський та промисловий поступ українського народу та цілого людства" (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 14). Зрозуміло, що зазначений заклад вищої освіти мав чітко окреслені мету та завдання діяльності, опирався на кваліфікований викладацький склад, підтримку української інтелігенції та викликав зацікавлення в українського студентства, яке опинилося в еміграції.

Досліджуваний навчальний заклад в Подєбрадах утворився 22 квітня 1922 р. та на час свого відкриття не відрізнявся наявністю великої матеріально-технічної бази, зокрема, серед якої можна виокремити декілька кімнатних приміщень виділених на основі непрацюючого готелю "U krále Jiřího", друкарську машинку, папір та письмове приладдя. Початковий викладацький склад був теж невеликий – сім викладачів професорської ради. Було у складі штату Академії, на час її відкриття, також два співробітники канцелярії. Однак із часом в Академії відбулося зростання як штату, так і матеріального забезпечення, зокрема, при закладі функціонувало 59 кафедр на трьох факультетах, лабораторії та, загалом, за весь час існування закладу було здійснено шість прийомів до Академії і навчалось 786 студентів (Песчаній, 2008, с. 147). В Українській господарській академії працювало з 1922 по 1932 р. 118 викладачів, зокрема, 92 українських науковців, серед яких 31 професор, 19 доцентів, 21 лектор, 21 асистент, а також долучилося до викладання у закладі 26 науковців із Чехословаччини (Песчаній, 2008, с. 148).

Станом на початок лютого 1925 р., наприклад, в Українській господарській академії на першому курсі вже навчалось 135 студентів, на 2 – 159 студентів, а на 3 – 194, із всієї кількості, 488 студентів, здобувало освіту 44 жінки, додатково зазначалося, що в Академії ще було 10 вільних слухачів. На той час при Академії діяло три відділи, зокрема, агрономічно-лісовий (складався з агрономічного та лісового підвідділів), економічно-кооперативний (складався з економічного (що, у свою чергу, поділявся на банковий, консульської служби та

торговельної агенції за кордоном, місцевого самоврядування та промисловий), кооперативного та статистичного підвідділів), сільськогосподарський інженерний (складався з технологічного/гідротехнічного, хіміко-технологічного та меліоративного/межевого підвідділів) (Студентський вісник, 1925, вип. 3, с. 39; Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 17).

Навчальний рік в Академії складався із 2 семестрів: зимового (з 1 вересня по 1 березня) та літнього (з 1 березня по 1 вересня), а викладання навчальних дисциплін тривало з 1 жовтня по 30 червня щорічно (Українська господарська академія в Чехословацькій Республіці, 1928, с. 9).

Під час навчання в Українській господарській академії студентство опановувало цілу низку навчальних дисциплін, які належали як до загальнообов'язкового, так і професійного циклів. Студенти Академії, а згодом й Інституту позаочного навчання, велику увагу приділяли вивченню дисциплін українознавчого, економічного, правового та політологічного спрямування.

Економічні дисципліни, яких було понад 50, студіювалися з наміром подальшого працевлаштування у різного роду кооперативних та громадських організаціях, приватних підприємствах, а також з метою отримання необхідних знань, вмінь і навичок для здійснення професійного аналізу тогочасних принципів ринкових відносин та викликів, які стояли перед ними, ситуацій у різних галузях промисловості, заснування та ведення власного бізнесу через діяльність різноманітних підприємств та кооперативних союзів. Серед викладачів дисциплін економічного спрямування можемо побачити безліч відомих, в окреслений період, громадських діячів, досвідчених економістів, агрономів, кооператорів, зокрема, професора, завідувача кафедри сільськогосподарської економіки і громадської агрономії, приватної економіки та статистики, декана агрономічно-лісового факультету Української господарської академії, а згодом професора агрономічно-лісового відділу Українського технічно-господарського інституту Костя Мацієвича, який писав лекції до першого підручника з громадської агрономії. Через свої лекції професор обґрунтовував студентам розуміння громадської агрономії як "організації та системи заходів для поліпшення масового сільського господарства, її значення та досягнення в різних країнах світу", виступав за розвиток агрономії на українських землях (Табора, 1937, вип. 32, с. 56).

Загалом спектр економічних дисциплін в Академії був чи не найбільшим. Наприклад, на агрономічно-лісовому факультеті студіювали сільськогосподарську економіку, сільськогосподарську статистику та господарську географію, збут продуктів сільського господарства, сільськогосподарську кооперацію, сільськогосподарську бухгалтерію, лісовий торг та промисловість, народне господарство, кооперацію. Як бачимо, що такий підбір дисциплін економічного характеру сприяв розвитку професійних вмінь студентів агрономічно-лісового факультету, а також давав змогу не лише локально осмислити економічний потенціал сільського та лісового господарства українських земель, а розглядати його у масштабнішому вимірі, тобто європейському чи світовому (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 17–18, 24–27).

На інженерному факультеті серед дисциплін економічного спрямування студентство опановувало: складання кошторису, статистики, сільськогосподарську економіку, рахівництво, організацію підприємства (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 18–19, 28–31).

Такий підбір дисциплін дає змогу зробити висновки, що вони мали сприяти покращенню знань, вмінь і навичок для визначення рентабельності та ергономічності виробництва, керівництва технічними відділами, конструкторськими бюро та загалом підприємствами в різних сферах їх економічної діяльності, аналізу якості сільськогосподарського виробництва та покращення його технічної підтримки.

Проте все ж найбільше економічних дисциплін викладали на економічно-кооперативному факультеті, зокрема: історію господарського побуту, теорію політичної економії, банки і гроші, кредит, господарську кон'юнктуру, теорію статистики, історію статистики, оціночну статистику, асекураційну статистику, промислову статистику, статистику зовнішнього торгу, статистику транспорту, кооперативну статистику, сільськогосподарську статистику, статистику праці, бюджетну статистику, комунальну статистику, економічну географію України, економічну географію світу та загальну і міжрегіональну, економічну географію Чехословаччини, світовий ринок, економію й політику промисловості, міжнародну торговельну політику, економію транспорту, хлібну торгівлю, міжнародні торговельні договори, тарифну справу, фінансову науку, загальне рахівництво, торговельне рахівництво, банкове рахівництво, балянси, фінансові обрахунки (контокоренти, калькуляцію цін, паритети), фабричне рахівництво, калькуляцію в промислових підприємстві, аналіз балянів, приватну економію, організацію та техніку торгівлі, біржі та операції з цінними паперами, торговельну кореспонденцію, організацію зовнішнього торгу, організацію банкового підприємства, техніку банкової справи, контролю банків, банкове рахівництво, банкову кореспонденцію, організацію фабричного підприємства, організацію промислового підприємства, великі модерні промисловості, міжнародні кооперативні організації, кооперацію Чехословаччини, теорію кооперації, ревізію, споживчу кооперацію, методику рахівництва споживчих товарів, товариства гуртових операцій, кооперативний кредит, кооперативний збут продуктів сільського господарства, кооперативне постачання машин і сировини, молочарські спілки, сільськогосподарську кооперацію, продукційну кооперацію, рахівництво продукційної кооперації, кооперативні банки, фінанси, товарознавство головних предметів українського експорту та імпорту, промислові сировини (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 19–21, 32–38). Однозначно, що при побудові власної держави необхідною складовою її функціонування мала стати стабільна економічна сфера, яка давала б змогу не лише покривати фінансові витрати держави та здійснювати соціальну політику, а і включити українські землі в міжнародні економічні відносини, розвивати український ринок та виробництво, підтримувати власне підприємництво, вміло використовувати корисні копалини, шляхи сполучення та торгівлі, економічний потенціал держави. Підготовка висококваліфікованих економістів, статистів і кооператорів мала забезпечити вміле керівництво економікою, а отже, будувати сильну державу, підтримувати на високому рівні національно-культурні процеси та бути економічно самостійними.

Наприклад, інженер шляхів Є.О. Сокович, доцент Української господарської академії випустив працю "Залізнична політика" як комплекс укладених лекцій, які були прочитані студентам-економістам в 1924–1925 рр., де не просто проаналізував особливості французьких і німецьких залізниць, а й дослідив особливості прокладання залізниць та їх вплив на загальний розвиток про-

мисловості: "Старіші в культурному відношенні країни вже перевели деякі досліді. Були вдалі, були і погані [...] Для цього необхідно, хоч би самим коротеньким нарисом показати як розвивались залізниці в інших країнах. Звичайно не все навіть хороше можливо перенести на Україну [...] Тільки шляхом докладного аналізу можливо встановити, що іменно треба Україні" (Сокович, 1925, с. 12).

При Академії діяв потужний професорсько-викладацький та асистентський склад, який забезпечував викладання перелічених дисциплін економічного циклу, зокрема: Лука Бич, Микола Добриловський, Борис Мартос, Сергій Бородаєвський, вже згаданий вище Кость Мацієвич, Володимир Тимошенко, Федір Щербина, Карло Коберський, Яків Моралевич, Леонтій Шрамченко, Кузьма Безкровний, Роман Димінський, Іван Івасюк, Віктор Сапіцький, Лев Биковський, Євген Гловінський, Григорій Денисенко, Антін Кущинський, Корній Ніщенченко, Євген Приходько (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 38–48).

Учасники українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.), які навчалися в Українській господарській академії в Подєбрадах, мали можливість студіювати також і курси політологічних студій або дисципліни бінарного характеру, де окрім основної профільної частини була і політологічна складова. Дисципліни зазначеного циклу часто викладалися для студентів, які планували займатися громадською, політичною чи журналістською діяльністю. Навчаючись на агрономічно-лісовому факультеті, студенти опановували сільськогосподарську політику, лісову політику і лісову статистику (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 17–18, 24–27), де вчилися аналізувати курс держав, зокрема в сільському та лісовому господарствах, системи заходів, стратегій і тактик, які використовувало керівництво різних країн для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку та як це впливало на їх політичну стабільність. На інженерному факультеті вивчали політичну економію (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 18–19, 28–31), яка давала змогу майбутнім спеціалістам аналізувати тогочасні взаємозв'язки та взаємовпливи між населенням та суспільством у цілому, між ринком та державою, а також вплив політичної ситуації на економічне життя і навпаки.

Студенти економічно-кооперативного факультету вивчали теорію політичної економії, історію соціально-політичних доктрин, організацію центральних і місцевих органів державної статистики, економію й політику промисловості, міжнародну торговельну політику, сільськогосподарську економію й аграрну політику, міжнародні торговельні договори, залізничнодорожню політику й тарифну справу, соціологію (включно теорію нації), політичне право, практику консульської служби, кооперація й політику (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 19–21, 32–38). Знання з політології давали змогу представникам майбутньої інтелігенції не лише оперувати моделями політичного розвитку європейських держав, у тому числі Чехословаччини, а на їх основі виокремлювати ті позитивні фактори впливу, які б сприяли становленню української держави та її процвітання. Серед професорсько-викладацького складу циклу політологічних дисциплін можемо назвати Ольгерда Бочковського, Віктора Доманицького, Соломона Гольдельмана (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 38–48).

В Українській господарській академії в Подєбрадах студентство вивчало також когорту правових дисциплін.

лін, зокрема, на агрономічно-лісовому факультеті – сільськогосподарське законодавство, охорону лісу, лісове законодавство, право публічне, право приватне (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 17–18, 24–27). Зазначені дисципліни допомагали випускникам агрономічно-лісового факультету чітко орієнтуватися у нормативно-правовій базі професійної сфери зацікавлення, давати собі раду в публічному законодавстві, предметом регулювання якого постають інтереси держави й суспільства, та у приватному законодавстві, за допомогою знань з якого студенти мали змогу захищати власні інтереси.

На інженерному факультеті студенти вивчали законознавство (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 18–19, 28–31) та мали нагоду засвоювати знання з чинного тодішнього законодавства, досліджувати особливості законотворення та розвивали вміння вірно тлумачення норм закону і навички їх застосування. На економічно-кооперативному факультеті викладалася митна справа (організація митних органів, техніка, право), загальна наука права, політичне право, міжнародне право, додатковий курс міжнародного права, промислове право, адміністративне право, цивільне право і процес, торговельне право з векселевим і чековим, додатковий курс торговельного права (порівнюючи з європейськими державами – морське, банкове, транспортне, конкурсне), договір праці та колективні умови, кооперативне право (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 19–21, 32–38). Безумовно, більший спектр правознавчих дисциплін значно розширював для випускників економічно-кооперативного факультету можливості вільно орієнтуватись у законодавчій базі більшості тодішніх держав та, за можливості будівництва власної держави, самим здійснювати творення українського законодавства, враховуючи демократичні, соціально орієнтовані та інші позитивні правові норми із законодавчих баз різних країн світу. Серед відомих правників, які викладали в Українській господарській академії, виокремлюємо внесок професорів Отто Ейхельмана, Ростислава Лашенка, Олександра Мицюка, Валентина Садовського, Володимира Старосольського, лектора Михайла Левицького, Віктора Приходька, Данила Усенка, Григорія Шиянова (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 38–48).

Гуманітарні дисципліни, зокрема, українознавчі, були надважливими, оскільки мали на меті не лише дати фактологічні знання студентам про минулі події історії України, окреслити характерні риси, притаманні часу, у якому жили та навчалися студенти, а і сприяти збереженню культурних цінностей українського народу, його мови та підтримати студентство у його національно-культурній діяльності та боротьбі за становлення власної освіти, науки і держави. Наприклад, курс "Українознавство" при Українській господарській академії в Подєбрадах читався 17 професорами у часовому проміжку трьох семестрів та являв собою детальний виклад навчального матеріалу у 130 лекціях, а навчальний комплекс зазначеного курсу складався з понад 1000 великоформатних сторінок тексту з малюнками та картами.

Впродовж опанування курсу "Українознавство" студенти мали вивчати історію України, українську мову, історію українського письменства, українську культуру, фізичну географію України, економічну географію України, історію українського громадського руху ХХ ст., націоналію. Курс відрізнявся насиченістю, всебічно характеризувал українські землі та готував майбутніх випускників до продовження справи державотворення та культу-

рицької роботи, показував непересічне місце українського народу в історії Європи та світу. "Таким чином, програма курсів побудована в такий спосіб, щоб дати не лише запас окремих знань, але також і зв'язати їх в одне ціле, показати в цілий зріст постать Українського народу та його національні та культурні прямування [...] Як видно з програми, одним з головніших завдань курсів є поглибити національну свідомість українського громадянства, перенести цей процес національного пробудження з емоційної сфери до царини розуму, опертого на критичних знаннях" (Курси українознавства при Українській господарській академії, 1933, с. 3-4).

З першоджерел відомо, що курс лекцій з "Історії України", в рамках вивчення циклу українознавчих дисциплін, у першому семестрі готував професор М. Славінський, а курс лекцій з "Української культури" укладали дев'ять розробників за загальною редакцією професора Д. Антоновича (Табір, 1934, вип. 21, с. 73–74).

Дисципліни українознавчого циклу, як і економічного, правового чи політологічного, теж варіювалися залежно від обраного фаху. Наприклад, на агрономічно-лісовому факультеті студіювали історію України та історію української літератури (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 17–18, 24–27), що давало змогу зберегти зв'язок із власним народом та привертати увагу до проблеми боротьби за створення українцями власної держави на територіях європейських країн, де перебували українські емігранти.

На інженерному факультеті вивчали українську мову, історію та географію України, українське письменство (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 18–19, 28–31), що теж свідчило про збереження зв'язку з народом, вдосконалення знань про власне минуле, досягнення української інтелігенції та населення, а також місце українських земель на геополітичній карті світу. На економічно-кооперативному факультеті опановували українську торговельну кореспонденцію, історію української кооперації, кооперативну літературу, історію місцевого самоврядування, українську мову, історію України, новітню історію, відродження України (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 19–21, 32–38). Серед інших факультетів саме на економічно-кооперативному було найбільше дисциплін українознавчого курсу, оскільки його випускники мали обіймати керівні та управлінські посади, популяризувати здобутки українського народу, підносити українську економіку, виводити українського виробника на світовий ринок, а також продовжувати національно-культурну боротьбу власного народу за самовизначення. Серед викладачів українознавчих та історичних дисциплін, авторів праць з історії можемо назвати професорів Василя Біднова, Леоніда Білецького, Максима Славінського; доцента – Ісаака Мазепу (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 18–21, 38–48).

У навчальних планах окремих факультетів і підвідділів, які були затверджені Міністерством закордонних справ та Міністерством хліборобства, було зазначено, що окрім іспитів із навчальних дисциплін, передбачених планом, необхідно складати іспити або подати "посвідку про складання іспитів з української мови та української історії" (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 25), якщо такі не передбачалися у списку навчальних дисциплін, що свідчить про їх обов'язкове опанування та бажання зберегти зв'язок із власним народом та національно-культурною діяльністю на українських землях, у нашому випадку, з українськими студентськими товариствами Східної Галичини.

Окрім окреслених навчальним планом дисциплін, при Українській господарській академії діяла низка семінарів, наприклад, у рамках виокремлених дослідженням курсів викладали: "Політичну економію" О. Мицюк, "Місцеве самоврядування" Лука Бич, "Соціологію" І. Бочковський, "Приватне господарство" Я. Моралевич та Р. Димінський, "Статистику" Ф. Щербина, Л. Шрамченко, "Прикладну економію" В. Тимошенко, С. Гольдельман, "Кооперацію" С. Бородаєвський, Б. Мартос, "Українську економіку" В. Садовський, "Економічну географію й Світове господарство" В. Тимошенко, "Сільськогосподарську економію" К. Мацієвич (Українська господарська академія в Чехословацькій Республіці, 1928, с. 46).

На правах лекторів в Українській господарській академії також викладали: професор Чеської високої школи, зокрема, професор історії кооперації та кооперативного права Антонін Гулка; лектор Високої школи політичних студій у Празі – Юлія Мошелес, яка читала "Економічну географію Чехословаччини"; генеральний секретар Центрального Союзу продукційних товарів у Празі Еміль Странд, який викладав "Продукційну кооперацію"; статистику торгівлі та цін викладав доктор Циріл Чехрак – доцент народногосподарських теорій Карлового університету та Високої торговельної школи в Празі; Франтішек Шпічка – доцент Високої торговельної школи в Празі, який викладав організацію банків, техніку банкової справи, біржі та торгівлю цінними паперами, контролю банків (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 46–48).

Через вдало підібрані навчальні програми дисциплін і професорсько-викладацький склад керівництво Української господарської академії мало на меті, за словами декана економічно-кооперативного факультету Б. Матюшенка підготувати фахівців для керівництва та розбудови господарства України, які не лише будуть вести правильну стратегію економічного розвитку держави в цілому, але і через органи різних рівнів влади та самоврядування сприятимуть стабільному економічному процвітання, будуть вмілими керівниками структур різної форми власності, а також візьмуть на себе відповідальність керувати розвитком промисловості, торгівлі, сільського господарства в Україні (Уткін, 2015, вип. 1).

Досліджувані цикли навчальних дисциплін супроводжувалися численними розробками комплексів допоміжних матеріалів для їх опанування, які містилися в бібліотеці Академії. Згідно із даними звітів керівництва бібліотеки за змістовим наповненням 50 % книг були соціально-економічні, 15 % – агрономічні, трохи менше – інженерні та точні науки, 4 % книг стосувалися історії та географії, а 2 та 1 % – красномовства, філології та інших галузей (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 76). Звичайно, варто зазначити, що переважна більшість книг була саме соціально-економічного, агрономічного та інженерного змісту, оскільки це відповідало профілю підготовки студентів Української господарської академії в Подєбрадах.

Для видання підручників та навчальної літератури потрібних Академії у 1922 р. студенти, за ініціатииви Оксена Ільницького, організувалися у "Видавниче товариство при Українській господарській академії в Ч.С.Р.", яке охопило видання 75 % від всього обсягу підручників. Загалом "самою Академією та за її допомогою було видано протягом десяти років її найбільш жвавої діяльності (1922–1932 рр.) – 229 назв книжок", найбільше з яких стосувалися економіки, права та соціології (Українська висока політехнічна школа, 1959, с. 78).

Однак, незважаючи на добре продуману навчальну програму, широкий спектр навчальних дисциплін, вдало

підібраний науково-педагогічний штат, розвиток видавничої справи, створення вибіркового курсів, наявність наукових семінарів, підтримку студентства, у 1928 р. Міністерство хліборобства Чехословаччини повідомило Українську господарську академію про повільну ліквідацію до кінця навчального 1931–1932 р., оскільки саме в цей час мали завершити навчання студенти, які вступили в останній рік прийому. Українське студентство, інтелігенція та митрополит УГКЦ А. Шептицький виступили на підтримку Академії, однак через брак фінансів на утримання закладу його існування стало неможливим. Проте за допомогою утвореного Товариства прихильників Української господарської академії дату закриття навчального закладу вдалося перенести з 1932 р. на грудень 1935 р. (Песчаній, 2008, с. 150).

Втім, навіть після припинення аудиторної роботи Української господарської академії, за сприяння, у тому числі матеріального, "Товариства прихильників Української господарської академії в Подєбрадах" була продовжена традиція досліджуваного навчального закладу через створений Український технічно-господарський інститут позаочного навчання. При Інституті діяли: "1) чотирьохрічний високошкільний економічно-кооперативний відділ; 2) трьохрічна Висока школа політичних наук; 3) двохрічні Високі курси громадської агрономії; 4) двохрічний Технікум сільськогосподарської промисловості; 5) півторарічні вищі курси українознавства; 6) однорічні курси бухгалтерії; 7) курси світових мов: англійської, німецької, французької; 8) короткотермінові курси: пасічництво, садівництво, американське промислове пасічництво, консервації та перероблення садівництва та городи, оброблення шкіри, миловарства, радіотехніки, фотографії, теорії музики". За час з 1932 по 1938 р. в Інституті навчалися 901 особа (Табора, 1938, вип. 34, с. 50).

Попри те, що програма викладів українознавчих, правових і політологічних дисциплін порівняно, наприклад, з Українським вільним університетом у Празі була суттєвішою, однак Українська господарська академія готувала конкурентоспроможних фахівців з економічних, технічних та природничих спеціальностей та ставила за мету забезпечення рідних земель найкращими спеціалістами, новою інтелігенцією, яка продовжить національно-культурну діяльність своїх попередників: "... І до майбутньої своєї праці на Україні еміграційна інтелігенція повинна бути готовою. Час перебування в культурних країнах Заходу мусить бути використаний для інтенсивної праці по самоосвіті та по вихованню інших: інтелігенція, що перебуває на еміграції, має повернути на Батьківщину озброєною знаннями європейської науки, державної, господарської і технічної культури" (Гольдельман, 1924, с. 140).

Дискусія і висновки

Отже, українські студенти із Східної Галичини, перебуваючи в еміграції, намагалися продовжити здобувати освіту, а одним із вищих навчальних закладів, навколо якого гуртувалося українське студентство та інтелігенція, була Українська господарська академія в Подєбрадах. При Академії, окрім профільних дисциплін, насамперед технічного характеру, викладалися курси українознавчих, правових, економічних і політологічних напрямів, які мали на меті забезпечити всебічний розвиток українського студентства, зберегти пам'ять про історичне минуле власного народу, сприяти продовженню національно-культурної діяльності молодого покоління. Також через окреслені курси студентство вивчало особливості правової системи європейських держав, теорію української держави та права, орієнтувалося в осо-

близькостях політичної ситуації досліджуваного періоду не лише на теренах українських земель, а і у світовому масштабі. Широкий спектр економічних дисциплін давав змогу підготувати не лише будівничих господарства, підприємців, а і кваліфікованих спеціалістів, які зуміють стабілізувати економічний розвиток та привести майбутню державу до процвітання. Однак на шляху викладання досліджуваних навчальних курсів їх супроводжувала нестача фінансування, матеріально-технічної бази, що не применшує їх вплив на становлення українського студентства, сприяння продовженню їх національно-культурницької діяльності, але вже як представників української інтелігенції, науковців та громадських діячів.

Список використаних джерел

- Будуємо свою Політехніку. (1938). *Табір : воєнно-науковий журнал*, 34, 50–51.
- Визначна подія в українському культурному житті. (1937). *Табір : воєнно-науковий журнал*, 32, 56–57.
- Від редакції. (1920). *Український студент*, 1, 2–8.
- Гольдельман, С. (1924). Про завдання і програми економічного факультету нашої Академії. *Записки Української академічної громади при Українській господарській академії в Ч.С.Р.*, 2, 140–149.
- Курси українознавства при Українській господарській академії. (1933). Видавництво Української господарської академії.
- Курси українознавства при Українській господарській академії в Подєбрадах. (1934). *Табір : воєнно-науковий журнал*, 21, 73–74.
- Песчаній, О. (2008). Українська господарська академія в Подєбрадах. *Історичний архів. Наукові студії : збірник наукових праць*, 2, 146–151.
- Українська висока політехнічна школа на чужині. (1959). *Українська господарська академія в Ч. С. Р. 1922–1935 рр. : Т. 1*. Видано Абсолютантами Української господарської академії та Українського технічно-господарського інституту.
- Українська господарська академія в Подєбрадах. (1925). *Студентський вісник*, 3, 38–40.
- Українська господарська академія в Чехословацькій Республіці. (1928). Друкарня "Політика".
- Управа Українського громадського комітету. (1923). *Українська господарська академія в Ч.С.Р.* Видання Українського громадського комітету в Ч.С.Р.

- Уткін, О. (2015). Українська господарська академія в Чехословаччині : створення та діяльність. *Історія науки і біографістика*. <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/17.pdf>
- Соколович, Є. (1925). *Залізнична політика : лекції, прочитані студентам-економістам У.Г.А в 1924/25 акад. році*. Видавниче Товариство при Українській господарській академії в Ч.С.Р.

References

- A significant event in Ukrainian cultural life. (1937). *Tabor : a military-scientific journal*, 32, 56–57 [in Ukrainian].
- Board of the Ukrainian Public Committee. (1923). *Ukrainian Academy of Economics in Ch.S.R.* Publication of the Ukrainian Public Committee in Ch.S.R. [in Ukrainian].
- Courses of Ukrainian studies at the Ukrainian Academy of Economics in Podebrady. (1934). *Tabor : a military-scientific journal*, 21, 73–74 [in Ukrainian].
- From the editorial office. (1920). *Ukrainian student*, 1, 2–8 [in Ukrainian].
- Holdelman, S. (1924). About the tasks and programs of the Faculty of Economics of our Academy. *Notes of the Ukrainian Academic Community at the Ukrainian Academy of Economics in Ch.S.R.*, 2, 140–149 [in Ukrainian].
- Peschanyi, O. (2008). Ukrainian Academy of Economics in Podebrady. *Historical archive. Scientific studies : a collection of scientific works*, 2, 146–151 [in Ukrainian].
- Sokolovych, Ye. (1925). *Railway policy : lectures given to economics students of U.A.E. in the 1924/25 academic year*. Publishing Society at the Ukrainian Academy of Economics in Ch.S.R. [in Ukrainian].
- The Ukrainian Polytechnical School in the foreign. (1959). *Ukrainian Academy of Technology in Czechoslovakia 1922–1935 : Volume 1*. Published by the Alumni of the Ukrainian Academy of Technology and of the Ukrainian Technical Husbandry Institute [in Ukrainian].
- Ukrainian Academy of Economics in the Czechoslovak Republic. (1928). Printing house "Politics" in Prague [in Ukrainian].
- Ukrainian Academy of Technology in Podebrady. (1925). *Student Bulletin*, 3, 38–40 [in Ukrainian].
- Ukrainian studies courses at the Ukrainian Academy of Economics. (1934). Publishing House of the Ukrainian Economic Academy [in Ukrainian].
- Utkin, O. (2015). Ukrainian Academy of Economics in Czechoslovakia : creation and activity. *History of science and biography. Eelectronic*. <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/17.pdf> [in Ukrainian].
- We are building our Polytechnic. (1938). *Tabor : a military-scientific journal*, 34, 50–51 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 12.05.24

Прорецензовано / Revised: 03.08.24

Схвалено до друку / Accepted: 16.09.24

Iryna HUMENNA, Applicant, Senior Lecturer

ORCID ID: 0000-0001-5441-0249

e-mail: gumenna19@gmail.com

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine,
State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE COURSES OF UKRAINIAN STUDIES, LAW, ECONOMICS AND POLITICAL SCIENCE AT THE UKRAINIAN ACADEMY OF ECONOMICS IN PODEBRADY, WHICH WERE STUDIED BY THE MEMBERS OF THE UKRAINIAN STUDENT SOCIETIES IN EASTERN GALICIA DURING THE INTERWAR PERIOD (1918-1939) IN EXILE

Background. Members of Ukrainian student societies in Eastern Galicia during the interwar period (1918-1939) played an outstanding role in the state-building and cultural processes in the western Ukrainian lands. However, due to political, socio-economic, and limited opportunities to receive education in their native language, a number of students were forced to emigrate. While abroad, the students often tried to continue their education, and one of the educational institutions in which the emigrated students from Eastern Galicia studied was the Ukrainian Academy of Economics in Podebrady.

Methods. Analyzing the complexes of Ukrainian studies, law, economics and political science, we took into account not only the educational goals and characteristics of the courses, but also the challenges of the given period, followed the principles of objectivity, historicism and a social approach. A number of methods were also used, including general scientific methods (analysis, classification), interdisciplinary methods, and historical methods (comparative and historical).

Results. The article analyzes the Ukrainian, economic, legal, and political science disciplines studied by members of Ukrainian student societies in Eastern Galicia during the interwar period (1918–1939) in exile, in particular at the Ukrainian Economic Academy in Podebrady. In particular, the quantitative composition of students from Eastern Galicia who completed their studies at the Academy and the peculiarities of the teaching staff of these courses were studied. The purpose of mastering the analyzed areas of academic disciplines, as well as their influence on the formation of the future Ukrainian intelligentsia, is highlighted. The seminars that complemented the training courses are highlighted, as well as the publishing activities of the Academy to ensure the successful study of the specified courses of academic disciplines with textbooks.

Conclusions. The generalized analysis of Ukrainian studies, economic, legal, and political science courses at the Ukrainian Academy of Economic Sciences emphasizes their focus on training highly qualified workers, as well as worthy successors to the Ukrainian intelligentsia of the time and builders of their own state, and highlights the desire of Ukrainian student societies in Eastern Galicia during the interwar period (1918–1939) to actively participate in the national and cultural life of the Ukrainian people, even in emigration.

Keywords: Ukrainian Students Societies, Eastern Galicia, Ukrainian Economic Academy, Podebrady, Ukrainian studies courses, legal disciplines, economic courses, political science studies, emigration.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.